

КООРДИНАТИ НА ДЪЛБОКАТА ЕКОЛОГИЯ

Мария Серафимова^x

Една от най-вълнуващите нови насоки и разработки в областта на околната среда е диалогът между религии и екология. Той също обещава да бъде един от най-резултатните, защото на практика вярването, религиозните ценности могат да се противопоставят на неумолимата сила насочена към разрушаване на околната среда. Екологията сама напомня за себе си. Става все по-ясно колко необятна е нейната област. Екологичните мотиви и съображения би трябвало да се превърнат в неотменна част при вземането на всички важни управленски решения. Твърде често нормите и предписанията на еколозите се пренебрегват - понякога по обективни, но не липсват и субективни причини за подобно пренебрегване.

Преди време попитали Жан Луи Серван-Шрайбер¹ каква е религиозната му принадлежност, той отговорил, че е *католик по образование, евреин по брак и будист по предпочитание*. Тази амалгама от религиозни елементи илюстрира религиозната ситуация в модерните общества.

Според Грейс Дейви² подобен феномен може да се дефинира като *вярване без принадлежност*. Би могло да се твърди и обратното, възможността *принадлежност, без вярване*. Както установява Мишел дьо Серто³ *частите на системата се разпадат и се развива вид религиозност, извън пистата*, както я определя Ив Ламбер⁴.

Акцентът върху индивидуалния избор, *императивът за автономия* има сериозни последици. Едно от тях е отказът от логиката на подчинението. В традиционните

¹ Професор по клинична психология, главен редактор (1961 – 2011) на френското списание *Psychologies* от 1997 г.

² Grace Davie, 2000, *Religion in Modern Europe: A Memory Mutates*, Oxford, Oxford University Press.

³ Виж по подр. Мишел дьо Серто, 2002, *Изобретяване на все-кидневието. I. Изкуства на правене*, ЛИК, С.

⁴ Lenoir, F., (2003), *Les metamorphoses de Dieu*, Plon., p. 213-214

общества индивидът съществува, доколкото заема своето място в дадена група, място, което му е отредено често по рождение чрез неговото раждане в определена социална йерархия. Той се подчинява на колективни вярвания, правила и норми, съществува в един свят на споделени от всички представи, които не се оспорват, защото идват „от горе” и „от преди”.

Моделът на наследяването, който е работил през вековете, отстъпва пред желанието за избор, или пред нежеланието за религиозна принадлежност. Религията вече не е онова, което всеки вярващ получава от своето семейство и социалната си среда като фундамент на своята личност и идентичност.

Семейството съставлява най-добрият вектор за предаване на религиозната принадлежност, но като че ли, освен по отношение на доверието, както показва последното европейско изследване на ценностите, отстъпва в много отношения.

Вече не съществува традиционният вярващ, здраво свързан със своята територия, член на своята енория, направляван от величествената и универсална църква, подчиняващ се на йерархията, догмата, дисциплината.

В съвременния разпокъсан религиозен свят, в който различните вероизповедания съжителстват в съревнование, всеки “изработва” своята лична религия като заимства отделни и често пъти противоречиви елементи от различни традиционни религии.

През ХХ в. големите исторически религии се движат към един вид взаимопроникване, в смисъла на активизирането на отношения между политическите и религиозни институции. Те се стремят към една “лаичност” в динамичното общество, където религиозните лица са сменени със светски. Акцентът попада върху специфичен вид договаряне, което да съответства на потребностите, които и религиозните, и политическите институции имат. Основният стремеж е в подходяща форма да бъдат съхранени социалните връзки както в религиозната, така също и в социалната сфера.

Индивидуализацията на религиозното вярване не довежда до изчезване на религията като такава. Тя просто се променя. Големите исторически традиции се развиват при досега с тази променена „друга” реалност. Тази промяна се изразява в адаптация, реакция или иновация.

Религията се метаморфозира при контакта с всяка нова смислова конфигурация, сътворена от отделен индивид, или малка група. Модерният човек трудно определя

своя път, защото се осъществява преход от световни религии към онова, което може да бъде наречено „индивидуална религия” т.е. такъв тип религиозност, при която индивида конструира своя собствена смислова система.

Нараства приемането на не традиционни формулировки, което позволява да се приеме твърдението *колкото индивиди, толкова вярвания*. Много хора твърдят, че приемат религията, доколкото не надминава границите на *тайната градина на отделния индивид*.

Индивидът става законодател на своя живот и заема място според своите заслуги в общество, към което принадлежи. Той вече не е подчинен на нормите на групата и не получава „от горе”, чрез институционалното посредничество онова, в което трябва да вярва и да прави. Той конструира сам за себе си своя смислов диспозитив.

Всъщност, отнася се до проблемната сфера, свързана с новите вярвания и форми на духовност, белязани от печата на индивидуализма и прагматизма, езотеризма, на произведения като Господарят на пръстените, Хари Потър и много други.

Модерният човек избира своите вярвания и предпочитани ценности в един плуралистичен свят, където съ-съществуват противоположни ценности, подчинени на критиката на разума. Миналото вече не е съвършен свят, който регламентира настоящето, а един несъвършен свят, който подлежи на оспорване.⁵

Същевременно процесите на глобализацията, които са многопластови и многоизмерни могат да бъдат сведени най-общо до две измерения:

-

Циркулация на индивиди, на религиозни групи, вярвания, символи, практики.

-

Синкретизъм, бриколаж*, който произтича от постоянна динамика и мобилност на съществуването, многопосочна дислокация между вярване, морал, практики и принадлежност.

Безпрецедентни са процесите, станали възможни поради лаическия и плуралистичен характер на съвременните общества, при които индивиди, или групи от индивиди могат да преминават от една в друга конфесия.

⁵ Lenoir, F., (2003), *Les metamorphoses de Dieu*, Plon., p. 213-214

* Понятие, въведено от Клод-Леви Строс, представител на школата на структурализма.

Според Питър Бъргър и Томас Лукман⁶ традиционните религии са поставени на пазара, тъй като религиозните институции са принудени да продават своята продукция на една клиентела, която никак не е склонна да купува. Освен това трябва да бъдат определени цените, за да се избегне една саморазрушителна деструктивна ситуация на пазара на символни и религиозни стоки.

Плуралистичната ситуация в съответствие с логиката на пазара би трябвало да се адаптира към желанията на своите привърженици, подчинени предимно на духа на потребителската стихия, превърнали се в консуматори в едно консумативно общество, за което вече е писано и е подлагано на анализ на друго място и в друго време. Те би трябвало да направят проучване на пазара, защото не могат да разчитат на останалите верни свои привърженици.

Нито една религия не успява да се изплъзне от смесването, синкретичното вплитане на „различни“ елементи, поради съприкосновението си със секуларизираният и профанизиран свят, все по-отдалечен от ценности, символи и норми, които са го поддръждали през отминалите времена. Това смесване не се получава поради противопоставянето на хетерогенни вярвания, а по-скоро е често секуларен продукт, нов синтез, получен чрез процеси на реинтерпретация.

Традиционният синкретизъм предполага некохерентно смесване, което включва напрежения, получили се от смесването на различни култури и несъпоставими логически схеми, търсейки цялостност в конфликтни елементи. Взаимстваните елементи от други култури са вплетени по такъв начин, че да станат едно кохерентно цяло.

Религиозната амалгама, двойственият процес на индивидуализация и институционална дерегулация е свързана с конструирането на „различни“ религиозни схеми, за които всички комбинации за възможни.

Модерният човек конструира сам своя смислов диспозитив и прави свободен избор към коя религиозна система или група да принадлежи, приемайки и отхвърляйки онова, което съответства на неговите символни вселени. Точно този преход от световните религии към индивидуалните, религиозността на индивидите, които

⁶ Бъргър, П., Лукман, Т.1996. *Социалното конструиране на реалността*. ИК “Критика и хума-низъм”, София; Бъргър, Б., 2004, *Десекуларизацията на света*, КХ, София

конструират свои собствени системи от смисли, индивидуален *бриколаж* „това ще взема, това ще оставя” е може би най-съществената характеристика на модерните общества.

Марсел Гоше извежда т. нар *императив на промяната* като го приема за основен двигател на модерните общества.

Исклучително тънко той интерпретира съвре-менната му религиозна ситуация, според него ... *залезът на религията се изплаща с трудността да бъдеш-себе си (d'être-soi). Обществото след религията е и общество, в което проблемът за лудостта и за индивидуалния смут на всеки придобива безпрецедентно развитие. Защото това е общество, психически изтощително за индивидите, в което вече нищо не им помага и не ги подкрепя пред въпроса, който постоянно се връща отвсякъде към тях: Защо аз? Защо съм се родил сега, когато никой не ме е очаквал? Какво искат от мен? Какво да сторя със своя живот, когато аз единствен решавам? Ще бъда ли някога като другите? Защо – болестта, злополуката, изоставянето – пада върху мен? Какъв е смисълът да си живял, щом като трябва да изчезнеш, без да оставиш следи, като че ли в очите на другите изобщо не си живял?*

Ние сме обречени отсега нататък да живеем оголени и в тревога, което ни е било в една или друга степен спестено от началото на човешкото съществуване чрез милостта на боговете. Всеки трябва сам и за себе си да твори своите отговори.... Но има и колективни отговори и можем да се обзаложим, че ще има все повече такива.

Едно цялостно излизане от религията е възможно. Това не означава, че религиозното престава да въздейства на индивидите... Дори ако предположим, че ерата на религиите е окончателна завърши-ла, трябва все пак да се съгласим, че, между индивидуалната религиозност и заместителите на религиозния опит, ние вероятно никога няма да приключим с религиозното...⁷

Секуларизацията извежда на преден план еманципацията на колективните представи от всякаква религиозна референция и отслабването на социалното влияние на църквата. Тя би могла да бъде разбрана като дълбока мутация, която се проявява чрез намаляване на социалната и културната роля на религията, което се проявява по различен начин в различните страни.

⁷ Виж по подр. Гоше, М., (2001) *Разомагьосването на света*, С.

Наблюдават се съществени отлики при разгръщането на този процес между Америка и Европа, между протестантските и католическите страни, дори в страните с католическо или православно вероизповедание.

В представите за бъдещето на човешката цивилизация се преплитат фантазия, реалност, мечта. В емоциите и въображението те откриват своите специфични умонастроения, в които често моралното начало надделява над политическото, като се постига и неповторимо съжителство между тях, а също между оптимизъм и песимизъм в социалните виждания.

Възниква проблемът за постулираната приемственост между традиционните религиозни системи и "модерното свещено".

Според определен брой автори отнасянето към "свещеното" е само един начин да разиграят в цялата ѝ пълнота функционалистката гледна точка, като отхвърлят под този предлог тоталността от светове и от значения, произведени от модерните общества.

При най-крайните от тях свещено е всичко, което в тези общества има някаква връзка с мистерията, или с търсенето на смисли, или с призоваване на трансцендентност, или с абсолютизирането на дадени ценности. Това, което обединява тези създадени и не специализирани части е, че те заемат мястото, освободено от институционалните религии.

Процесите на диференциация и индивидуализация, в които се вписва разгръщането на модерността ги обсебват с въздействието което имат върху отговорите на същностно фундаменталните въпроси, с които се сблъскват всички човешки групи: как да се посрещне смъртта или нещастieto? Как да се основат задълженията на индивида спрямо групата, и т.н.?

Ако се приеме, че цялостта от религиозни отговори конституира "свещеният универсум" на традиционните общества, "модерното свещено" ще се очертае като едно дифузно или неоформено свещено, заместител в модерните общества.

Оттеглянето на религиите и инвазията на новите култове не изключва възможността за едно "завръщане на религиозното", което се идентифицира с предполагаемото завръщане на свещеното.

Но възможно е да се заключи, че амбицията би била тласната по далеч и че понятието за "свещено" ще се употреби за да опише една структура на общи значения

на историческите религии и на новите форми за отговор на "граничните въпроси" на съществуването, отвъд "вярванията", които се развиват.

Много изследователи се ориентират към ясно разграничение на понятието за свещено и понятието за религия: свещеното граничи и обгръща определенията, давани му от историческите религии, които дълго време налагат на цялото общество. То граничи също с новите форми на неконвенционалната институционална религия (казано по друг начин новите религиозни движения). То отвежда извън всички систематизации на които е било и може да бъде обект, към една специфична реалност, която не се вмества в никоя от социалните форми, които би могло да бъде възприета.

Същевременно, отнасянето към свещеното позволява, постулирайки съществуването на една ординерна структура, обща според единството от своите прояви, да се диференцира това, което съставлява собственото пространство на това свещено, в лоното на безкрайно подвижни колективни представи: най-често в това пространство запазват, представите, които засягат фундаменталното противопоставяне между двата абсолютно разграничени реда на действителността, и ансамбъла от практики, които са свързани със социалната дейност на тези неотменими напрежения на профанното и свещеното.

Дискусията върху религиозната модерност, която често е парализирана от вечните размени на обвинения между "ексклузивисти" и "инклузивисти" би могла да предложи вариант, който да конституира "трети път", който да позволи излизане от безизходицата?

Всъщност, всички опити да се задейства този подход достигат до едно и също затруднение: те остават пленници на огледалната игра между свещеното и религията (или: между сакралността и религиозността; или още: между свещеното и религиозното) на която те биха искали да преодолеят клопките.

Интересната статия от Лилиан Войе⁸, предлага показателен пример в това отношение. Отправна точка на нейното размишление е констатацията на "комбинаториката" или "трансакциите" през които конструкцията на смислови светове, клони в модерността към безкрайно плурализиране. Тези комбинаторики се развиват в

⁸ Voye, L., Secularization in a Context of Advanced Modernity. *Sociology of Religion* Fall 1999 Volume 60, number 3, pg. 275 .

пряка зависимост от социалното и културното изместване на институционалната религия. Те смесват елементи специфично свързани с модерността, или от предходни ситуации - ритуали и практики, символи и знаци, които Църквата е конституирала по протежение на своята история - и обширен набор от други елементи от различен произход и без необходима връзка с религиозното.

В тези ансамбли от значения, Лилиан Войе описва експлозия на първичното свещено, неизводимо, "резидум" (в смисъла на Парето) в ансамбъла от поведения на хората лице в лице с обкръжение, чиито причини не владеят.

Задълбочаването на институционалния и религиозния монопол на *освободеното* свещено, чиито капацитет човешките групи произвеждат от сакралността. Предполага се, че този капацитет е наречен първичен, защото не е присъщ тези човешки групи, и тяхната безпомощност да покорят, дори в най-напредналите общества, единството на техните материални и нематериални условия на съществуване. Това свещено дефинира нов религиозен универсум, който се разполага извън и на мястото на историческите религии?

Лилиан Войе пледира остро да не се *редуцира свещеното към религиозното*. Защото не съвпада с дефинициите, давани му в историческите религии.

Изследователите са в състояние да разпознаят отделните симптоми на сериозната болест, от която страда съвременното човечество, но не са в състояние да осъзнаят значимостта на взаимодействието между безбройните му компоненти в условията на глобализация.

Кризата на модерността има много измерения, подложена на натиска на критичния разум тя загубва своите опорни точки, наследени от сциентизма и вярата в бъдещето, свързана с мита за прогреса. Редица автори, между които Ален Турен, Жорж Баландие, Антъни Гидънс и Улрих Бек възприемат идеите на Жан Франсоа Лиотар в *Постмодерната ситуация*.

Всеки от тях по свой път достига до извода, че модерното виждане за трансформация на знанието в блага на потреблението, в консумативно изобилие се проваля. В тази посока са и анализите на Юрген Хабермас относно проекта на Просвещението, който според него се е провалил и неговите незавършени творения биха могли да бъдат доразвити, но в друго време и с други средства.

Промените, които претърпяват социалните структури, както твърди Анри Мендрас са толкова съществени, че могат да бъдат сравнени с тези от времето на Френската революция от 1789 г.⁹

Даниел Ервийо Леже извежда хипотезата, че мутацията, която преживяват съвременните общества се отличава с разпадането на тяхната *символна арматура*.

Проблематиката на т.нар. дълбока екология е свързана с поставянето на акцент върху човешките отношения, върху духовната, нравствената страна от решаването на глобалните затруднения.

Ключът за решаването на екологичните проблеми се намира у човека, ако се намери правилния път за усъвършенстването му, за трансформирането на гротескния вид *Homo iconotomicus*. в името на бъдещите поколения.

Възможно ли е да се преустанови пътят по който се развива човечеството, чрез една корумпираща страст към разточителства, при която липсата на човечност се дължи само на липсата на разумно схващане на световната проблематика?

Духовната ориентация на дълбоката екология я превръща едновременно в *стара и нова религия, според която земята, природата и живота са свещени*. Какво е църквата, ако не група от хора, събра-ни заедно, за да се прекланят в обща посока?

Вярванията са основни за нашата същност, каквито и да се техните корени, защо природата е не корен на екологичната духовност. Тези вярвания са точно толкова свещени за нас, както и вярванията и ученията на другите религии за последователите им.

Терминът дълбока екология е поливалентен и многозначен и дискуссионен. Той се свързва с:

- *Екологичната етика и причините за еколо-гичните проблеми;*
- *Ценностите, които се споделят от еколо-гичните активисти;*
- *Философия на природата.*

Утвърждаването на необходимите за оцеляването на планетата екологични ценности изисква засилване на хуманизма в човешките и социалните отношения. Проблематиката на т. нар. дълбока екология поставя акцент върху човешката

⁹ Мендрас, А., (2002) Елементи на социологията, Кама.

проблематика, върху духовната, нравствената страна от решаването на глобалните затруднения.

През 1972 г., по време на Третата световна конференция в Букурещ норвежкия философ Арне Наес представя своето виждане, като прави разграничение различните пластовете на екологичното свето-възприемане. Той заявява, че има два вида екологични движения, първият вид се отнася най-вече до замърсяването, изчерпването на ресурсите и полезността на Земята за хора. Вторият е посветен на многообразието, богатството, и истинска ценност на човешкото съществуване.

През 1984 г. биват обявени осем ръководни принципи на дълбоката екология. Тези принципи са предназначени да послужат като отправна точка за дискусия и действие. Накратко, те се заключават в следното:

Благоденствието и разцвета на човека и заобикалящия го свят са ценност сами по себе си.

Богатството и разнообразието на живо-та допринася за реализацията на тези ценности, които са също такива сами по себе си.

Хората нямат право да намаляват това богатство и разнообразие, освен, ако задоволяват жизнени потребности.

Разцвет на човешкия живот и култури е съвместим със значително намаляване на човешкото население.

Днес човешката намеса в околната среда е прекалено и ситуацията бързо се влошава.

Доминиращата в социалнополитическия живот ситуация трябва да бъде преустановена. Това ще се отрази на основните икономически, технологични и идеологически структури. Полученото състояние на нещата ще бъде много различно от сегашното.

Промяната би трябвало да е главно по по-сока на оценка на качеството на живот, а не към един все по-висок стандарт на живот.

Тези, които приемат предходните точки са задължени директно или индиректно да участват в опита за осъществяване на необходимите промени.

Възможно ли е човечеството да развие чувство за идентичност с бъдещите поколения и да бъде готово да допринесе за следващите поколения, повече отколкото за себе си.

Процесите на рационализация и на институционална диференциация, които разрушават претенциите на религиозните институции за монопол върху свещеното предизвикват в същото време потребността, възможността и начина по който модерните общества произвеждат своите заместителни значения.

Няма нещо, което да не може да бъде превърнато в свещено и така да придобие в очите на хората несравним престиж. Свещеното – в класическите му форми преминава на заден план. Като че ли от по-скоро от една лаическа сакралност модерните хора черпят сила за живот.

Формирането на екологично самосъзнание и начин на живот, поставени като основна цел на образованието и науката могат да бъдат път към изграждането на новата екологична култура.

Най-опасното в днешния свят може би по-опасно и от ядрен катаклизъм, и от световна война, би било да отгледаме поколение, продължител на унищожителното за природата съществуване на човечеството до сега.

У младите хора съществува *естествено предраположение за изграждане на екологически адаптиран светоглед*. Това е началото, от което трябва да се тръгне за постигане на ново мислене, нова методология, нов подход, ново поведение в условията на съвременната глобална екологична ситуация.

Възможно ли е **религиозната иновативност** да съживи в модерните общества? Ще бъде ли преоткрита общността и солидарността чрез нова *символна арматура на съвременната цивилизация*. Със средствата на своеобразна лаическа сакралност като че ли се отговаря на потребността да се произвеждат смисли в условията на определена флуидност на вярването.

Пред съвременните общества се разкриват огромни възможности за преобразуване на техния материален и духовен живот. Това оставя своя отпечатък във всички сфери на социалното съществуване, предизвиква сериозни промени в дейността и поведението на индивидуално, национално и глобално равнище.

Глобалната заплаха не може да бъде предотвратена на индивидуално ниво, предотвратяването ѝ изисква световна солидарност. Необходима е доброволна коалиция на всички нации за целите на общия интерес, постигната чрез преговори на кръглата маса, по подобие на конференциите на ООН, срещата в Канкун и др. Ако всички поколения се стремят към максимална полза за себе си, *Хомо сапиенс* е обречен.

Утвърждаването на необходимите за оцеляването на планетата екологични ценности трябва да дойде по пътя на засилването на хуманизма и толерантността в човешките и социалните отношения.

Ако ценности като опазване на околната среда, енергийна ефективност, усвояване и внедряване в икономиката на енергоспестяващи компоненти, ориентирани на енергетиката към възобновяеми енергийни източници и др. не бъдат възприети като фундаменти на икономиката, човекът и досегашният му начин на живот са застрашени от заличаване.

Става въпрос за това всички индивиди, на всички равнища от глобалната човешка общност да вземат участие в това, към което призовава и Махатма Ганди - *бъди промяната която искаш да видиш в света.*

България се е включвала и се включва в редица екологични начинания, не само защото не е изолирана от световните екологични затруднения. С провеждането на Първата европейска екологична среща в София (1989 г.) са свързани последвалите кардинални промени в българското общество. Тази среща освен с дискусиите, свързани с опазване на околната среда, с предотвратяването на трансграничните последици от промишлени аварии, с боравенето на потенциално опасни химични вещества, замърсяването на трансгранични реки и международни езера даде тласък за сериозни промени в социалното развитие, стана основен елемент от една обща картина на политически, икономически, идеологически трансформации.

Могат да бъдат изброени редица начинания, в които се отбелязва българско участие. Въвсъщност България никога не е преставала по един или друг начин да се опитва да постигне хармония с природата, да съхрани даденостите, които тя ѝ е предоставила.

Цялостната екологична стратегия на дадена страна не би била достатъчно обоснована ако не се държи сметка и не се отдели специално внимание на емпиричните

характеристики на нейната екологичната политика. Не са много изследванията в тази насока, които да предоставят автентична информация за индикаторите, които характеризират екологичната култура на българското общество.

За проблематизиране на днешната екологична ситуация в България своето определено значение имат резултатите от проведено наскоро емпирично социологическо изследване по проект от фонд „Научни изследвания” на МОМН (ФНИ) на тема: ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА НАЦИОНАЛНАТА ЦЕННОСТНА СИСТЕМА И НЕЙНАТА СИНХРОНИЗАЦИЯ С ЕВРОПЕЙСКИТЕ МОДЕЛИ: РАЗВИТИЕТО НА ЕКОЛОГИЧНАТА КУЛТУРА КАТО ПОКАЗАТЕЛ ЗА ТРАНСЛАЦИЯ НА ЕВРОПЕЙСКИ ЦЕННОСТИ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО.*

Трудно е да се посочат и интерпретират всички получени данни и зависимости, но най-общо изводите от проучването се отнасят към проблематиката, свързана с:

а) мястото на екологичната култура в общата йерархия от проблеми, характеризираща съвременната социална ситуация.

б) степента на осъзнаване на проблема и загриженост по отношение на общото състояние на околната среда.

в) информацията за степента на замърсеност на различните компоненти на Еко сферата.

Ако се опитаме да потърсим някои от координатите на дълбоката екология в двумерните разпределения на получените данни ще установим интересни и показателни корелации. Някои основни параметри на екологичното световъзприемане определено са намерили отражение в отговорите на анкетиранията лица.

Например да проследим отговорите на въпроса: *Вие лично участвал/а ли сте в благотворителни дейности през последните 1-2 години 1 като инициатор?*

8.8% от мъжете отговарят положително, а 91.2 % - отрицателно, подобно е съотношението и при жените – 9.1% - отговарят утвърдително, спрямо 90.9 % , които не

* Изследването е реализирано през 2012 г. от изследователски екип в състав: Анна Мантарова (Институт за обществата и знанието на БАН), Мария Серафимова (Югозападен университет „Неофит Рилски”), Пламена Йовчевска (Институт по аграрна икономика), Нено Димов (Софийски университет „Св. Кл. Охридски”), Мариана Захаријева (Институт за обществата и знанието на БАН), Ивета Якова (Югозападен университет „Неофит Рилски”), Десислава Панталеева (Институт по аграрна икономика), Ангелина Новачкова (Софийски университет „Св. Кл. Охридски”).

са участвали в подобно начинание. Или общо от двете групи само 9% са взели участие в благотворителни дейности.

Подобно е разпределението на отговорите и на въпроса: *Вие лично участвал/а ли сте в благотворителни дейности през последните 1-2 години 2 като организатор/изпълнител?* Сред отговорилите мъже 11.8% са били организатори, но 88.2% отговарят отрицателно. Отговорите на въпроса: *Вие лично участвал/а ли сте в благотворителни дейности през последните 1-2 години 3 като дарител?* се разпределят, както следва: 48.0% от мъжете отговарят – да, а 52.0% - не. При жените отговорите са – 47.7% - да и 52.3% - не. Общото съотношение показва 47.8% са били дарители, а 52.2% - не са правили дарения.

Благотворителната дейност показва отношението към *Другите*, проявата на общи обединителни елементи. Това означава вникване във функционирането на неговата култура отвътре и прави комуникацията възможна, отстранява недоразуменията, намалява значението на предразсъдъците.

Едва ли проблемът за образа на “Другия” е бил някога по-актуален от днес. Плурализъмът е динамичен процес в който се включват **всички във и през** дълбоките им различия. Хората се научават не само как да преминават границите, но и как да живеят заедно с тях.

В един разширяващ се и все по-комплексен Европейски съюз идеята за солидарността е приложима във всички международни въпроси като се започне от сферата на финансите, здравеопазването, образованието и се достигне до опазването на околната среда и търговията със селскостопански стоки. Интерес представляват отговорите (виж *Таблица 1*), които респондентите от различни поколения за дали на въпроса:

Когато се планира развитието на Вашето населено място, какво трябва да е на първо място?

На колко години сте?*Кое от твърденията е по-близо до Вашето мнение?					
		Икономическият растеж е по-важен от опазването на околната среда	Опазването на околната среда е по-важно от икономическия растеж	Не мога да преценя	
Брой	18 – 29	20	112	47	179
% На колко години сте?		11,2%	62,6%	26,3%	100,0%
% Кое от твърденията е по-близо до Вашето мнение?		11,4%	19,9%	24,7%	19,2%
% Общо		2,2%	12,0%	5,1%	19,2%
Брой	30 - 39	30	100	37	167
% На колко години сте?		18,0%	59,9%	22,2%	100,0%
% Кое от твърденията е по-близо до Вашето мнение?		17,0%	17,7%	19,5%	18,0%
% Общо		3,2%	10,8%	4,0%	18,0%
Брой	40 - 49	29	115	32	176
% На колко години сте?		16,5%	65,3%	18,2%	100,0%
% Кое от твърденията е по-близо до Вашето мнение?		16,5%	20,4%	16,8%	18,9%
% Общо		3,1%	12,4%	3,4%	18,9%
Брой	49-60	49	96	21	166
% На колко години сте?		29,5%	57,8%	12,7%	100,0%
% Кое от твърденията е по-близо до Вашето мнение?		27,8%	17,0%	11,1%	17,8%
% Общо		5,3%	10,3%	2,3%	17,8%
Брой	Над 60	48	141	53	242
% На колко години сте?		19,8%	58,3%	21,9%	100,0%
% Кое от твърденията е по-близо до Вашето мнение?		27,3%	25,0%	27,9%	26,0%
% Общо		5,2%	15,2%	5,7%	26,0%
Брой		176	564	190	930
% На колко години сте?		18,9%	60,6%	20,4%	100,0%
% Кое от твърденията е по-близо до Вашето мнение?		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
% Общо					100,0%

Таблица 1

Както става видно от таблицата процентите, които показват приоритет на опазването на околната среда се движат в границите от 57,8% до 65,3%, като за отбелязване е, че тяхната стойност е най-висока при младите хора от 18 до 29 годишна възраст. Разпределението на отговорите, което можем да видим на **Таблица 2** показва, че съхраняващото отношение към природата бележи върхови стойности във възрастовите граници между 40 и 60 години между 79,4%- 84,2% дават предимство на грижливото отношение към природата и природосъобразния начин на живот.

		Кое от твърденията е по-близо до Вашето мнение?			
		Човек трябва да използва максимално природата, за да живее добре сега	Човек трябва да използва по-пестеливо природата, за да запази и за следващите поколения	Не мога да преценя	Общо
от 18 до 29	Брой	21	138	17	176
	% На колко години сте?	11,9%	78,4%	9,7%	100,0%
	% Кое от твърденията е по-близо до Вашето мнение?	25,3%	18,7%	15,9%	19,0%
	% Общо	2,3%	14,9%	1,8%	19,0%
от 30 до 39	Брой	14	128	26	168
	% На колко години сте?	8,3%	76,2%	15,5%	100,0%
	% Общо	1,5%	13,8%	2,8%	18,1%
от 40 до 49	Брой	20	139	16	175
	% На колко години сте?	11,4%	79,4%	9,1%	100,0%
	% Кое от твърденията е по-близо до Вашето мнение?	24,1%	18,9%	15,0%	18,9%
	% Общо	2,2%	15,0%	1,7%	18,9%
от 49 до 60	Брой	8	139	18	165
	% На колко години сте?	4,8%	84,2%	10,9%	100,0%
	% Кое от твърденията е по-близо до Вашето мнение?	9,6%	18,9%	16,8%	17,8%
	% Общо	,9%	15,0%	1,9%	17,8%
над 60	Брой	20	193	30	243
	% На колко години сте?	8,2%	79,4%	12,3%	100,0%
	% Кое от твърденията е по-близо до Вашето мнение?	24,1%	26,2%	28,0%	26,2%
	% Общо	2,2%	20,8%	3,2%	26,2%
	Брой	83	737	107	927
	% На колко години сте?	9,0%	79,5%	11,5%	100,0%
	% Кое от твърденията е по-близо до Вашето мнение?	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% Общо	9,0%	79,5%	11,5%	100,0%

Таблица 2

Очевидно е, че въпреки предимствата на културата и цивилизацията на съвременния човек, не му достига нещо в рационално организиран свят.

На колко години сте? * Екологичната катастрофа на планетата ще бъде предотвратена от:

		Екологичната катастрофа на планетата ще бъде предотвратена от:				
		Управляващите	Всички хора	Науката	Извънземна цивилизация	Бог
от 18 до 29	Брой	8	108	20	5	21
	На колко години сте?	4,5%	60,7%	11,2%	2,8%	11,8%
	Екологичната катастрофа на планетата ще бъде предотвратена от:	9,6%	19,9%	13,7%	62,5%	25,6%
	Общо	,9%	11,5%	2,1%	,5%	2,2%
от 30 до 39	Брой	15	96	37	2	10
	На колко години сте?	8,9%	57,1%	22,0%	1,2%	6,0%
	Екологичната катастрофа на планетата ще бъде предотвратена от:	18,1%	17,6%	25,3%	25,0%	12,2%
	Общо	1,6%	10,3%	4,0%	,2%	1,1%
от 40 до 49	Брой	12	105	35	0	16
	На колко години сте?	6,8%	59,3%	19,8%	,0%	9,0%
	Екологичната катастрофа на планетата ще бъде предотвратена от:	14,5%	19,3%	24,0%	,0%	19,5%
	Общо	1,3%	11,2%	3,7%	,0%	1,7%
от 49 до 60	Брой	10	123	19	0	7
	На колко години сте?	5,9%	72,4%	11,2%	,0%	4,1%
	Екологичната катастрофа на планетата ще бъде предотвратена от:	12,0%	22,6%	13,0%	,0%	8,5%
	Общо	1,1%	13,1%	2,0%	,0%	,7%
над 60	Брой	38	112	35	1	28
	На колко години сте?	15,6%	46,1%	14,4%	,4%	11,5%
	Екологичната катастрофа на планетата ще бъде предотвратена от:	45,8%	20,6%	24,0%	12,5%	34,1%
	Общо	4,1%	12,0%	3,7%	,1%	3,0%

Таблица 3

Процесите на рационализация и на институционална диференциация, които разрушават претенциите на религиозните институции за монопол върху свещеното

предизвикват в същото време потребността, възможността и начина по който модерните общества произвеждат своите заместителни значения.

Редица от изследователите, които търсят връзка между екология и религия в модерното общество си припомнят сведенията, датиращи от Херодот, *според който има народ, който определя реките да бъдат свещени и замърсяването им да бъде профанно действие*. Може би онези, които демитологизират древните вярвания трудно могат да приемат подобно твърдение, но то е за предпочитане, пред безскрупулното и безотговорно изхвърляне на вредните субстанции в реките.

Развитието на индивидуализма налага на индивида *сам да създава значенията на собственото си съществуване* чрез многообразието на преживените му ресурси и нагласи. За целта той трябва да интерпретира последователността от противоречиви и разпръснати *житейски случки като поток, който има собствен смисъл* и така да изгради своето веруо. Всеки избира от *склада на символните ресурси*.

Утопията се характеризира чрез представянето на едно съвсем различно бъдеще, отвъд и независимо от дадено настояще, което ги отхвърля, по отношение на прекрасно минало, като например Златния век, съхранено по съвършен начин в колективната памет.

Чрез нарастващите възможности на науката, на образованието и търговията може би ще бъде постигнат Златния век, чието идване предсказва Сен Симон през 1814 г. За Френсис Бейкър през XVII в. се заражда проект за един идеален град Новата Атлантида, който ще бъде управляван от учени.

Човечеството е единствено отговорно за мъките, които си налага и би могло да превъзмогне без намесата на Велик Часовникар или *Църква*.¹⁰ Търсенето на по-висш морален кодекс би предпазило от действията на жестоки хора, чието поведение ще бъде морално неприемливо за бъдещите поколения.

Превъзпитанието в екологичен начин на живот предполага създаването на нов елит възприел екологията и живот в хармония с околната среда и околните общества като най-висши ценности. Тук става въпрос за възпитание на поколения от инженери, строители, дизайнери, учени и преподаватели, военни и политици, творци и спортисти, които са възприели екологичният светоглед. Тяхната цел е да построят нови градове, да

¹⁰ Виж по-подр. Брюкнер, П., (2003) *Вечната еуфория*, Глория мунди, София.

създадат нови транспортни средства, нови културни центрове, нови политически и военни доктрини въз основата на опазване на околната среда и човешкия вид.

Екологията като идея и екологичното движение като механизъм за практическото ѝ приложение, набрали скорост в навечерието на ХХІ век носи в същността си основния белег на цивилизацията, превръща се в неин измерител.

Утвърждаването на необходимите за оцеляването на планетата екологични ценности би допринесло за засилване на хуманизма в човешките и социални отношения.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Арон, Р. 1997., *История и политика*, ИК „МТ”, София;
2. Арон, Р., 2001, *Социология и политика*, ЕОН 2000, София
3. Бел, Д., 1994. *Културните противоречия на капитализма*, София.
4. Барух, Е.2000. *Отвъд утопиите. България, Балканите, Европа-визи и за следващото десетилетие*, София.
5. Бауман, З.1999. *Глобализацията. Последниците за човека*. “Лик”, София.
6. Бжежински, Зб., 1991. *Големият провал. Раждането и смъртта на комунизма в ХХ в.*, София.
7. Бжежински, Зб., 1994. *Извън контрол: глобален безпорядък в навечерието на ХХІ в.*, Обсидиан.
8. Брюкнер, П., 2003. *Вечната еуфория*, Глория Мунди, София.
9. Дарендоф, Р., 1998. *Модерният социален конфликт. Есе за политиката и свободата*. ИК “Златорогъ”, София.
10. Дарендорф, Р., 2000. *След 1989. Морал, революция и гражданско общество*. Дружество “Гражданин”, София.
11. Дюверже, М., 1999. *Социология на политиката*. Кама, София.
12. Кларк, К.1989. *Цивилизацията. Едно лично гледище*. “Български художник”, София.

13. Колаковски, Л., 1994. *Политиката и дяволът*. “Панорама”, София.
14. Кинг, Ал. Шнайдер, 1992, Б. Първата глобална революция, София.
15. Олброу, 2001 *Глобалната епоха*, , София: Обсидиан,
16. Печеи, А., *Човешкото качество*, С. 1982.
17. Проданов, В.1999. *Глобалните проблеми и съдбата на България*. ИК Христо Ботев”, София.
18. Тофлър, Ал., Тофлър, Х.1995. *Новата цивилизация. Политиката на третата вълна*. “Обсидиан”, София.
19. Тофлър, Алвин. 1996. *Третата вълна*, София.
20. Фукуяма, Фр.1993. *Краят на историята и последният човек*. “Обсидиан”, София.
21. Фукуяма, Фр., 2001. *Големият разлом*, Рива, София.
22. Хайлбронър, Р., 1997. *Капитализмът на 21 век*. ИК “Критика и хуманизъм”, София.
23. Хънтингтън, С. 1999. *Сблъсъкът на цивилизацията и преобразуването на световния ред*. “Обсидиан”, София.
24. Шнапер, Д. 2000, *Общността на гражданите*. ЕОН.
25. Limits to Privatization (2005) Ernst Ulrich von Weizacker, Oran R. Young, Matthias Finger with Marianne Beisheim, *Limits to Privatization: How to Avoid too Much of a Good Thing*, London: Earthscan.
26. Global Population Blow-Up and After (2006) Sergey P. Kapitza, *Global Population Blow-up and after: The Demographic Revolution and Information Society*, Global Marshall Plan Initiative: Hamburg.
27. The Employment Dilemma and the Future of Work (2006) Orio Giarini and Patrick M. Liedtke, *The Employment Dilemma and the Future of Work*, Report to the Club of Rome, Geneva: The Geneva Association.

Авторът е доцент д-р, преподавател и ръководител на катедра „Социология“, Философски факултет, Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград.